

שיעור כללי – פתיחה למסכת סוכה

סוכה ולולב והיחס ביניהם

הקדמה למסכת

- ראה ערוך לנר בפתיחה למסכת שדן בסדר הדברים וראה מה שכתב בפורת יוסף (נמצא בילקוט הפירושים בסוף המסכת).
  - ביחס לדברי הערוך לנר:
  - ראה סוגיית הגמ' אצלנו מו. הברכות על הלולב ועל הסוכה וראה תוס' שם בשם הירושלמי. וראה דברי הירושלמי שם.
  - וראה שאילתות קסט והעמק שאלה שם. והשווה לדברי רש"י במסכת מכות ח. במשנה 'אבא שאול אומר' וגמ' שם 'ממאי דחטיבת עצים רשות' ורש"י שם ד"ה 'השתא נמי'.
  - וראה רוקח סי' שעא'.

הקדמה לפרק שלישי

- ראה פני יהושע בפתיחתו לפרקין על דברי רש"י שעל המשנה וכן בכפות תמרים.
- וראה עוד מה שכתבו בענין בהערות הגרי"ש אלישיב.
  - ובעיקר מה שמברכין על הלולב בדווקא ראה גמ' לז': 'ואמר רבה לולב בימין' עד 'במינו גבוה מכולם'.
  - והשווה לדברי הרמב"ם פ"ז מלולב הלכה ו' וראה לחם משנה שם וראה ערוך לנר בענין.

לולב שבעה ימים

- ראה משנה להלן מא. 'בראשונה היה לולב ניטל'.
- וראה שיבולי הלקט סי' שסו'.
- וראה בעל המאור סוף פסחים בקשר לספירת העומר ומה שיש להקשות מדבריו לבאן.

נטילת לולב בסוכה

- ראה שער הכוונות דרושי הלולב.
- וראה שו"ע תרנב סעיף א' ומשנה ברורה שם.
- וראה גמ' מא: 'כך היה מנהגם של אנשי ירושלים'.

טעמי הסוכה והלולב ומראי מקומות נוספים

- ראה אברבנאל לויקרא כג' בענין הסוכה והלולב
- וראה רשב"ם שם וראה מו"נ ח"ג פרק מג'.
- וראה מחלוקת התנאים סוכה זכר למה היא בדף יא: במסכתנו.

ערוך לנר מסכת סוכה דף ב עמוד א

במתניתן סוכה. מה שמקדים דיני סוכה לדיני לולב ודי' מינים אף שבפסוק קדם מצות ולקחתם לכם למצות בסוכות תשבו וגם על פי הכלל אידי דזוטרי מילייהו פסיק ושרי להו דאמרין ריש שבועות (ג א) ובשאר דוכתי (בכורות יג א) הי' לו להקדים דיני ד' מינים דזוטרי מדיני סוכה י"ל דדיני סוכה דפתח בהו הם דיני עשיית סוכה והם בכלל מצות חג הסוכות תעשה דילפינן מיני לקמן (ט א) מצות עשיית סוכה ולפי מה דאמרין לקמן (מו א) מברכים שהחיינו בשעת עשיי' הרי דהעשיי' היא מצוה לעצמה ודיני עשיית סוכה נוהגין קודם סוכות והם הנשנים בפרק קמא ולכן הקדים אותם למצות ד' מינים שאינם רק לימי החג ועוד אפי' מצות ישיבת סוכה שנשנה בפי' ב' קדים לדי' מינים ששייבה היא כבר בליל ראשון ונטילת ד' מינים לא חל עד יום ראשון ולכן הקדים התנא סוכה :

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק ט הלכה ג

העושה סוכה לעצמו אומר ברוך אשר קידשנו במצותיו וציונו לעשות סוכה. לאחרים לעשות לו סוכה לשמו. נכנס לישב בה אומר ברוך אשר קידשנו במצותיו וציונו לישב בסוכה. משהוא מברך עליה לילי יום טוב הראשון אינו צריך לברך עליה עוד. מעתה העושה לולב לעצמו אומר ברוך אשר קידשנו במצותיו וציונו לעשות לולב. לאחר לעשות לולב לשמו. כשהוא נוטלו אומר על נטילת לולב ואשר החיינו. ומברך בכל שעה ושעה שהוא נוטלו. העושה מזוזה לעצמו אומר לעשות מזוזה. לאחר לעשות מזוזה לשמו. כשהוא קובע אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וציונו על מצות מזוזה העושה תפילין לעצמו וכו' לאחר וכו'. כשהוא לובש אומר על מצות תפילין. העושה ציצית לעצמו אומר וכו' לאחר.

שאלתא דמחייבין דבית ישראל למעבד מטללתא ומיתב בה שבעה יומי דכתיב חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים וכת' בסכות תשבו שבעת ימי'

ספר הרוקח המשך הלכות ברכות סימן שעא

ובמס' סוכה בפ' לולב וערבה (דף מו) ובמנחות בפ' התכלת (דף מב) בשעת עשיית לולב וסוכה מברך שהחיינו דכתיב חג הסכות תעשה לך. ויליף לולב מסוכה אבל שופר לא כתיב עשייה.

פני יהושע מסכת סוכה דף בט עמוד ב

בפירש"י בד"ה לולב הגזול לולב כף של תמרים והדר תני הדס וערבה באפי נפשייהו עכ"ל. ולכאורה שפת יתר הוא מה בא ללמדנו בזה. והנראה לענ"ד דסדר לשון המשנה קשיתא ליה לרש"י בהא דנקט פסולי דלולב ברישא מקמי אתרוג שפתח בו הכתוב תחילה, ומש"ה היה באפשר לומר דהאי לולב דקתני היינו כשכבר הוא אגוד עם ההדס וערבה דלפ"ז שפיר שייך להקדים לולב לאתרוג דהכא תלתא מיני והכא חד מינא כדאשכחן בכל דוכתי דמש"ה עיקר המצוה נקרא על שם הלולב:

זאת ועוד אחרת יש סברא לומר דגזול לא מיפסיל אלא בכה"ג שגזלה כשאגוד משא"כ כשגזול לולב גרידא אפשר דקניא ביאוש ושינוי מעשה או שינוי השם כדאיתא לקמן (ל' ע"ב) בשקלא וטריא דאונכרא, ועל זה כתב רש"י שפיר דאי אפשר לפרש כן כיון דהדר קתני הדס וערבה באפי נפשייהו וקתני בהו נמי הנך פסולי גופייהו וא"כ לולב נמי היינו באפי נפשיה, והא דפתח בלולב תחילה היינו מהאי טעמא גופא כדפרישית כיון דעיקר מצות ד' מינים נקראים על שם הלולב. או שנאמר כיון דמפשטא דקרא לא שמעינן גזול ויבש ואינך פסולי אלא מדרשא דלכם

דמחייבין ב"י למעבד מטללתא ושיבת בה ז' יומי דכתיב חג הסוכות תעשה.
לכאורה פ"י למעבד מטללתא כיינו יפויכ ונקיט רבינו לישנא דקרא דכתיב חפסכ וכתיב לשון חפסכ נדריס פ"ז קונס סוכה שאני פושכ לולב שאני נוסל, ונמנרס מפושכ ע"ז כל דאי יפויכ סיכך עלו, כתיב דישניכ נקיט בלשון עשי, ומכפ"כ לפיטת כתיב וסייעתיכו דטיקר מחלוקת אכתי ורנכ בללות או ליכנות ויתנו מיירי כמלכ פושכ נכ בללח כניף ג"כ, וכפשיכ בלריכות נכ קייד אות ז' ופ"כ מיירי דוקא עס בפיכח סיכך דלפטר בפיכח כנלח פהול מפסה מזרס וממטר וכדומה, ולפיכ פ"כ כל דתקן סיכך שאני פושכ כיינו שאני יושב, אבל קשכ לי לפרש משמעות לשון רבינו כתיב, דאיכ למאי כפל רבינו דכתיב למעבד ולמיתב, וגם כתיב חגי קרלי מנ הסכות חפסכ נככות חשני. כמלמא על הכחוש לקימ כל דכתיב חפסכ שכו אחי לרנשה ולא מן הכשוו, אבל רבינו למאי כתיב מלות פשיכ נכטי עלמה ויפויכ נכטי עלמה. איא נרלכ ללמוד מלשון רבינו, דאף על נכ דטיקר מלית סיכך כול חפיכח, וכפשיכ חויכ ללח כנכח, מכיט יפ נכ מליה בלפטר כנכח זו כתיב בחרוכ ופשוכ מפלר ככנות ומלות שאינן כחונק בחורכ, ולויכ דומכ עשית סוכה וכיכנת האימ דכתיב וכתיב ושמירת מלית מלכ דכתיב ושמירת מלית ומלות וככנה דפנת וכדומה. לאנידח לולב וחפין פטר וכדומה מלח חכרס ככו פיס ככנה חלל גיף כמלוי. ונלח דכל דאי כמנח

והדר דכתיבא באתרוג מש"ה אקדמה להנך מקמי אתרוג כדאמרין ברפ"ק דביבמות [ב' ע"א] ובכמה דוכתי דכל מידי דאתיא מדרשא חביבא ליה ושייך לאקדומי, ועוד דלענין גזול ודאי איכא רבותא טפי בהנך שלשה מינים דלא נימא דקנינהו בשינוי ע"י אגד כדמסקינן בשמעתין. כן נראה לי

כפות תמרים מסכת סוכה דף בט עמוד ב

מתני' לולב הגזול והיבש פסול פרש"י לולב כף של תמרים והדר תני הדס כו'. איכא למידק מה בא רש"י ללמדנו. י"ל דסד"א דמאי דתני לולב הגזול והיבש פסול הוא על כל ד' מינים דכולם נקראים על שם לולב כדאשכחן לענין ברכה דמברך על נטילת לולב לאפוקי זה בא רש"י ופירש כף של תמרים כלומר ולא כלל התנא דין שאר מינים בתיבת לולב דהא אשכחן דהדר תני הדס וערבה באפי נפשייהו. א"י י"ל דק"ל לרש"י אמאי פתח התנא בדין הלולב תחלה הו"ל למנקט דין אתרוג תחלה כסדרא דקרא דכתיב פרי עץ הדר כפות תמרים כו' ומכח זה היינו טועים לפרש דמ"ש לולב הגזול כו' על כל ד' מינים קאי דכולן נקראין על שם לולב לאפוקי זה בא רש"י ז"ל ולימד דלולב דמתני' אינו כולל ד' מינים אלא דין הלולב לחוד שהוא כף של תמרים וכ"ת אמאי לא התחיל התנא בדין אתרוג הטעם הוא משום דאחר דין הלולב הדר תני הדס וערבה ולולב והדס וערבה הם באנפי נפשייהו בענין הלקיחה דג' נטלים בימין ואתרוג בשמאל ולפיכך נקט התנא דינא דלולב והדס וערבה שהם ג' מצות באפי נפשייהו ואחר כך נקט דינא דאתרוג א"י משום דהנך ג' לולב והדס וערבה מה שיבש פסול בהם הוא משום דבעינן מצוה מהודרת דכתיב ואנוהו כמ"ש רש"י בסמוך ואתרוג פריש ביה קרא דליהוי הדר וילפי' לולב והדס וערבה דיבש פסול בהם מדין אתרוג דכתיב ביה הדר אף על גב דאפסקיה קרא דכתיב כפות תמרים ולא כתיב וכפות תמרים בוי"ו מוסיף על ענין הראשון מכח דכתיב בעלמא זה אלי ואנוהו ילפינן דיבש פסול ומזה אלי ואנוהו לחוד לא סגי לפסולא כמה שכתב התוס' ומש"ה ילפינן לה מהדר דכתיב גבי אתרוג דיבש פסול מכל ד' מינים וכיון דג' מינים צריך ללמדם מאתרוג לפיכך הקדים דין ג' מינים דילפי מאתרוג דכיון דמכח ילפותא יליף לה אקדמה כדאמרין בעלמא מידי דחביבא ליה דאתיא מדרשא אקדמה ודוק:

הערות הגרי"ש אלישיב מסכת סוכה דף בט עמוד ב

מתני' לולב הגזול וכו'. ולכאור' למה הקדים תנא דמתני' דין הלולב קודם האתרוג, והא בקרא הוקדם אתרוג ללולב, וביאר התו"ט דכיון דלולב גבוה מכולם חשוב הוא, וכמו שביארה הגמ' לקמן (ל"ז ע"ב) דמה"ט מברכים על לולב ולא על שאר המינים, ולכאור' אכתי צ"ב דמ"מ בקרא הקדים אתרוג ללולב, ועוד צ"ב הא אתרוג חשוב יותר בחשיבותו דהרי לולב הוה עלים בעלמא משא"כ אתרוג פרי הוא, וביאר גדול אחד דודאי קודם שניתנה תורה ובאתה התורה לכתוב המצוה והדין הקדימה התורה אתרוג ללולב מפני חשיבותו דהרי במציאות אתרוג חשוב יותר וכאן כתבה התורה את המצוה ולכן הקדימה החשוב יותר עכשיו קודם מתן תורה, אבל אחר שניתנה תורה א"כ הכל מצוה אחת היא ולא שייך להחשיב אתרוג יותר מפני חשיבות הפרי דעתה הכל חפצא דמצוה, וא"כ הלולב חשוב יותר דהוא גבוה מכולם ועל ידו ניכרת המצוה, ומשו"ה מברכים עליו והקדימו התנא.

מצוה מן המובחר לאגוד לולב והדס וערבה ולעשות שלשתן אגודה אחת, וכשהוא נוטלם לצאת בהן ה מברך תחלה על נטילתו לולב הואיל וכולן סמוכין לו

לחם משנה הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ז הלכה ו

מברך תחלה על נטילת לולב הואיל וכולן סמוכין לו. כלומר מפני שהכל סמוכין ללולב והוא העיקר מפני כן מברכין עליו. וקשה דהל"ל שמינו גבוה מכלן כמ"ש בגמרא. ואולי יש לפרש דהיינו סמוכין לו כלומר שהוא מעולה מכלן וז"ש בגמרא מינו גבוה כלומר שכיון שהוא גבוה הוא מעולה מכולן. (ולי המגיה סמוכין ר"ל נשענין עליו שכחו חזק לסובלן באגדו ולא הן לו והיינו מפני גובהו ותוקפו):

ערוך לנר מסכת סוכה דף לו עמוד ב

בגמרא הואיל ובמינו גבוה מכולן. הרמב"ם (פ"ז מהל' לולב ה"ו) כתב שמברכין על נטילת לולב הואיל וכולן סמוכין עליו והקשה הלח"מ למה שבק טעם דהגמרא דהואיל ובמינו גבוה מכולן לכתוב טעם אחר ותירץ בדוחק ע"ש ולעני"ד י"ל דהוקשה להרמב"ם מאי פריך למה מברכין על לולב דוקא הא כבר קאמר דלולב בימין כיון דבו ג' מצות לכן עדיף א"כ הרי זה טעם גופא שייך ג"כ לענין ברכה ולכן ס"ל דרבי ירמיה ור' זריקא לא ס"ל כרבה דלולב בימין דוקא ולכן בקשו טעם אחר למה מברכין על לולב דוקא אבל לדין דפסקין כרבה באמת ל"צ טעם אחר דזה גופא הוא הטעם ג"כ דמברכין על הלולב ולא על אתרוג משום שהוא עיקר שניטל בימין רק שלא יקשה למה דוקא על לולב ולא על הדס וערבה דג"כ ניטלין בימין לזה מפרש משום דכולם סמוכין עליו שהם נאגדין אל הלולב:

ספר שבלי הלקט סדר חג הסוכות סימן שסו

יש תמהין ושאלין למה אין אנו אומרים אחר ברכת הלולב יהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימינו כמו שאנו אומרים אחר ברכת העומר דהא לולב זכר למקדש הוא כדתנן בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש וכתב אחי ר' בנימין ז"ל שאין לתמוה על זה לפי שבעומר היה המזבח זוכה [בו] כדכתיב ועשיתם ביום הנפכם את העומר כבש תמים וגו' לכך מתפללין על העבודה שתשוב למקומה אבל לולב באי זה קרבן המקדש או המזבח זוכה בו. ועוד לולב היה ניטל במדינה יום אחד וכיון דאותו יום אין זכר למקדש גם לשאר הימים אין צריכין לתפלה זכר למקדש אבל העומר אף על פי שהספירה בכל מקום ההקרבה היתה במקדש.

המאור הקטן מסכת פסחים פרק י - ערבי פסחים [המתחיל בדף יט עמוד א]

ובספירת העומר יש ששואלין מה טעם אין אנו אומרים בו זמן ועוד מה טעם אין אנו סופרים בלא ברכה ביום טוב שני של פסח כדאמרי' לענין סוכה בשמיני ספק שביעי מיתב יתבינן ברוכי לא מברכין מפני שברכת הסוכה עומדת כנגד קדוש היום ה"נ ברכת העומר עומדת כנגד קידוש היום ונימני נמנאי ולא ליברך ברוכי ועוד מה טעם אין אנו סופרין שתי ספירות מספק כמו שאנו עושין שני י"ט מספק וכללו של דבר אין לנו להחמיר בספירת העומר שאינו אלא לזכר בעלמא והכין אסיקנא בדוכתא במנחות דאמימר מני יומי ולא מני שבועי אמר זכר למקדש הוא ואף על פי שאנו מונין ימים ושבועות מנהג הוא בידינו אבל להטעינו זמן אין לנו ועוד שלא מצינו ברכת זמן אלא בדבר שיש בו שום הנאה כגון נטילת לולב שהוא בא לשמחה ותקיעת שופר לזכרון בין ישראל לאביהם שבשמים ומקרא מגילה דחס רחמנא עלן ופרקין

שער הכוונות לאר"י

והנה טוב הוא שאחר עלות השחר שהוא כבר יום קודם שתתפלל תטול הלולב בתוך הסוכה ותזכר עליו ולאחר כך הד' נענועי' של הלל יהיו צבית הכנסת ומה טוב היה אם היית מתפלל בסוכ' כדי שתתפלל ותטול הלולב בצרכתו בשעה הראויה אליו שהוא אחד תפלת שחרית קודם ההלל.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות לולב סימן תרנב

מצות לולב (א) [א] ביום ולא בלילה; (ב) וכל היום כשר לנטילת לולב, שאם לא נטל שחרית, א יטלנו אח"כ. ומ"מ זריזים מקדימים למצות ונוטלים אותו בבוקר; וזמנו הוא (ג) ב <א> משתנץ [ב] החמה, ועיקר מצותו (ד) בשעת ההלל, ואם צריך להשכים לצאת לדרך, (ה) נוטלו משעלה עמוד השחר. הגה: <ב> והמקלקל יאחוז הלולב צידו כשנכנס מציתו לצה"כ, (ו) ג צ"ג גם בשעת התפלה, וכן יחזירו לציטו, כדי לחצב המלות (טור).

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות לולב סימן תרנב סעיף א

(ד) בשעת ההלל - כדי לנענע בהודו והושיעה נא. וקצת מן המהדרים [ד] נוהגים לברך על הלולב בהנץ החמה בתוך הסוכה ולנענע ואח"כ בשעת ההלל מנענעים עוד: (ה) נוטלו משעלה עה"ש - אף על פי שאח"כ יקרא הלל בלא לולב. וצריך לנענע בשעה שנוטלו:

(ו) גם בשעת התפלה - ואף על פי שאסור להחזיק שום דבר בשעת התפלה הכא כיון דלקיחתו מצוה לא מיטריד ביה. והנה אף דבגמרא איתא שכן היו עושין אנשי ירושלים היה אדם יוצא מביתו ולולבו בידו קורא ק"ש ומתפלל ולולבו בידו וכו' מ"מ כתבו אחרונים דכהיום מחזי כיוהרא אם לא מי שמפורסם למדקדק במעשיו מיהו זה נוהגין גם היום שמוליכין הלולב בבקר בעצמו לביהכ"נ וכן מחזיר לביתו בעצמו:

אברבנאל ויקרא פרק כג

וכבר ידעת שבחג הזה באו שתי מצות שהם הסוכה והלולב ושאינם שוים בטעמיהם כי מצות סוכה היא לזכרון העבר כמ"ש כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים. והלולב הוא מפני ההווה בכל שנה ר"ל לתת שבח והודאה אליו על אסיפת התבואות שבזמן ההוא היו נאספות מן השדה. ולפי שהיה ענין הסוכות בראשונה נקרא חג הסוכות ולא נקרא חג הלולב. ולכך זכר כאן הכתוב ראשונה חג הסוכות שנאמר בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה'.

רשב"ם ויקרא פרק כג

פשוטו כדברי האומרים במסכת סוכה סוכה ממש. וזה טעמו של דבר. חג הסוכות תעשה לך באוספך מגרנך ומיקבך באוספך את תבואת הארץ ובתיכם מלאים כל טוב דגן ותירוש ויצהר, למען תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר ארבעים שנה בלא יישוב ובלא נחלה, ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתיכם מלאים כל טוב, ואל תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וכסדר הזה נמצא בפרשת עקב תשמעון וזכרת את כל הדרך אשר הוליך י"י אלהיך זה ארבעים שנה וגו' ויאכילך את המן וגו'. ולמה אני מצוה לך לעשות זאת? כי י"י אלהיך מביאך אל ארץ טובה [וגו'] ואכלת ושבעת [וגו'] ורם לבבך ושכחת את י"י וגו' ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את י"י אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. ולכך יוצאים מבתיכם מלאים כל טוב בזמן אסיפת ויושבין בסוכות לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתיים לשבת. ומפני הטעם הזה קבע הק' את חג הסוכות בזמן אסיפת גורן ויקב, לבלתי רום לבבם על בתיכם מלאים כל טוב פן יאמרו ידינו עשו לנו את החיל הזה.

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק מג

אמנם הדעת בסוכות, להתמיד זכר אותות המדבר לדורות, אמנם המדות הוא שיהיה האדם זוכר ימי הרעה בימי הטובה, בעבור שירבה להודות להשם ושלמוד מדת ענוה ושפלות, יאכל מצה ומרור בפסח לזכור מה שאירע לנו, וכן יצא מן הבתים לשכון בסוכות כמו שיעשו השרויים בצער שוכני המדברות, לזכור שכן היה ענינו בתחלה, כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וגו', ונעתקנו מן הענין ההוא לשכון בבתיים המצויים במקום הטוב שבארץ והשמן שבה בחסד השם וביעדי לאבותינו, בעבור שהיו אנשים שלמים בדעותם ומדותם, ר"ל אברהם יצחק ויעקב, שזה ג"כ הוא ממה שהתורה תלויה עליו, ר"ל שכל טוב שהטיב השם לנו וייטיב, אמנם הוא בזכות אברהם יצחק ויעקב אבותינו, מפני ששמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, אבל צאתנו מסכות למועד שני ר"ל שמיני חג העצרת, הוא להשלים בו מן השמחות מה שאי אפשר לעשותו בסכות אלא בבתיים הרחבים ובבנינים, אמנם ארבעה מינים שבלולב כבר זכרו ז"ל בו קצת סבה על צד הדרשות שדרכם ידוע למי שהבין דרכיהם, וזה שהם אצלם כדמות מליצת השיר, לא שהדבר ההוא הוא ענין הפסוק ההוא, ונחלקו בני אדם בדרשות לשני חלקים, החלק האחד, ידמה שהם אמרו על צד באור ענין הפסוק ההוא, והחלק השני, הוא מבזה אותם ויחשבה לשחוק אחר שהוא מבואר נגלה שאין זה ענין הפסוק, והחלק הראשון נלחם ונתגבר לאמת דרשות לפי מחשבתו ולשמרם ויחשוב שהם ענין הפסוק, ושמשפט הדרשות כמשפט הדינין המקובלים, ולא הבינה אחת משתי הכתות שהם על צד מליצת השיר אשר לא יספק עינים על בעל שכל, והתפרסם הדרך ההוא בזמן ההוא, והיו עושים אותה הכל כמה שיעשו המשוררים מזמרי השיר, אמרו ח"ל תני בר קפרא ויתד תהיה לך על אזניך, אל תקרי אזניך אלא אזניך, מלמד שאם ישמע אדם דבר מגונה יתן אצבעו בתוך אזנו, ואני תמיה אם זה התנא אצל אלו הסכלים כן יחשוב בפירוש זה הפסוק, ושזאת היא כונת זאת המצוה, ושהיתד הוא האצבע, ואזניך הם האזנים, איני חושב שאחד ממי ששכלו שלם יחשב זה, אבל היא מליצת שיר נאה מאד, הזהיר בה על מדה טובה, והוא כי כמו שאסור לומר דבר מגונה, כן אסור לשמעו, וסמך זה לפסוק על צד המשל השיר, וכן כל מה שיאמר במדרשות אל תקרי כך אלא כך, זהו ענינו, וכבר יצאתי מן הכונה אלא שהיא תועלת יצטרך אליה כל בעל שכל מאנשי התורה הרבנים, ואשוב אל סדר דברינו, והנראה לי בארבעת מינים שבלולב, שהם שמחה בצאתם מן המדבר אשר היה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות, אל מקום האילנות נותני פרי והנהרות, ולקח לזכרון זה הנאה שבפירות האדמה, והטוב שביריחו, והיפה שבעליו, והטוב שבעשבים ג"כ, ר"ל ערבי נחל, ואלו הארבעה מינים הם אשר קבצו שלשת הדברים האלה, האחד מהם, רוב מציאותם בארץ ישראל בעת ההיא והיה כל אדם יכול למצאם, והענין השני, טוב מראה ורעננותם ויש מהם טובים בריחים והם אתרוג והדס, אבל לולב וערבה אין להם ריח לא טוב ולא רע, והענין השלישי, עמדם על לחותם ורעננותם בשבעה ימים, מה שאי אפשר זה באפרסקים ורמונים ובאספרגל ובאגס וכיוצא בהן:

ויקרא רבה (וילנא) פרשת אמור פרשה ל

רבי מני פתח (תהלים לה) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך לא נאמר פסוק זה אלא בשביל לולב, השדרה של לולב דומה לשדרה של אדם וההדס דומה לעין וערבה דומה לפה והאתרוג דומה ללב אמר דוד אין בכל האיברים גדול מאלו שהן שקולין כנגד כל הגוף הוי כל עצמותי תאמרנה.

(יג) צדיק בתמר ופרח כארז בלבנון וישגה: (יד) שתולים בבית יקוק במצרות אלהינו ופריחו: (טו) עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו: (טז) להגיד כי ישר יקוק צורי ולא עלתה עולתה בו:

תהלים פרק א, א-ג

אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב: (ב) כי אם בתורת יקוק חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה: (ג) והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פרו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח:

ישעיהו פרק ד, ה-ו

וברא יקוק על כל מכוון הר ציון ועל מקראה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה: (ו) וסכה תהיה לצל יומם מחרב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר:

מלכים א פרק ו, כט-לב

ואת כל קירות הבית מסב קלע פתוחי מקלעות כרובים ותמרות ופטורי צצים מלפנים ולחיצון: (ל) ואת קרקע הבית צפה זקב לפנימה ולחיצון: (לא) ואת פתח הדביר עשה דלתות עצי שמן האיל מזוזות חמשית: (לב) ושתי דלתות עצי שמן וקלע עליהם מקלעות כרובים ותמרות ופטורי צצים וצפה זקב ויגד על הכרובים ועל התמרות את הזקב:

שמות פרק טו, כז

ויבאו אילמה ושם שתים עשרה עינת מים ושבעים תמרים ויחנו שם על המים: